

ВИКЛАДАЧІ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ – ЖЕРТВИ РЕПРЕСІЙ 30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Протягом тривалого часу, аж до кінця радянської доби, імена репресованих були практично невідомі широкому загалу, навіть членам кафедр університету, де працювали, або які очолювали ці люди. Останніми роками на кафедрах і факультетах НУХТ ведеться копітка робота по поверненню історичної пам'яті. На зустрічах із ветеранами, наукових конференціях, на сторінках університетської газети «Промінь» зазвучали забуті імена, вивчається їх доробок, йдеться про вшанування пам'яті, присвоєння іменних стипендій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблематику активно досліджували і продовжують досліджувати вітчизняні та зарубіжні науковці. Вони переконані, що потреба у ретельному науковому дослідженні та аналізі причин репресій у освітній та науковій галузі, власне виявлення основних фігурантів сталінського терору є надзвичайно важливим нашим обов'язком перед вшануванням пам'яті наших колег та передачі інформації про них майбутнім поколінням. До цієї проблеми зверталися у загальному контексті наступні науковці: Н. Вірченко, Т. Демченко, Н. Климович, Г. Костюк, М. Кратко, С. Кульчицький, І. Курас, М. Мартиненко тощо. Науковці вивчали лише певні аспекти актуальної проблематики. Проте, малодослідженими залишаються питання загальної цілісної картини епохи сталінського терору в НУХТ і вивчення питання по конктерних маловідомих справах й особистостях.

Мета статті – дослідити та проаналізувати матеріал про відомих науковців і викладачів університету, які стали жертвами сталінського терору. На основі архівних джерел вивчити та донести до широкого загалу інформацію про трагічні долі професорсько-викладацького складу університету в контексті суперечливої, героїчно-трагічної епохи (адже КТІХП став флагманом освіти в харчовій галузі саме в 1930-ті роки, з його стін вийшли тисячі студентів, багато видатних вчених). Розкрити механізм терору, жертвами якого стали не лише звинувачені викладачі університету, а й ті, хто під тиском змушений був неправдиво свідчити проти своїх колег. Вивчення уроків історії на прикладі

власного вишу мусить стати прикладом для молоді у період розбудови нової європейської держави.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначає, саме у 1930-і роки, опломінені полум'ям репресій, Київський технологічний інститут харчової промисловості (КТІХП) став одним із найпотужніших вищих навчальних закладів країни, флагманом підготовки інженерних кадрів для харчової промисловості СРСР. Стрімке зростання його контингентів обумовлювалось політикою економічного стрибка, воєнно-комуністичного штурму, розпочатого індустріалізацією та продовженого колективізацією.

Якщо у 1930 р. в Інституті навчалось 450 студентів, у 1931 р. – 824, то 1937-1938 рр. – уже майже дві тисячі. За п'ять років (1932-1937 рр.) Інститутом було підготовлено та випущено 1200 інженерів-технологів, економістів і механіків для харчової промисловості. Переважну більшість студентів у суспільстві пролетарської диктатури становила робітничо-селянська молодь, частина якої потрапляла на навчання за рознарядкою партійних і державних органів (комуністи, члени профспілок, комсомольці, демобілізовані з лав Червоної армії). Їх називали «парттисячниками». Крім того з 20-х років у СРСР при галузевих вищих навчальних закладах для підготовки до вступу і навчання молоді, яка не мала відповідної освіти, були створені так звані робітничі факультети, на які зараховувалися робітники та селяни віком від 16 років - за направленням підприємств та радянських установ.

З моменту заснування Інститут мав у своєму розпорядженні достатньо фахові науково-педагогічні кадри. Частина професорсько-викладацького складу прийшла з навчальних закладів, на базі яких було створено інститут, решту провідних спеціалістів було запрошено на викладацьку роботу безпосередньо з виробництва. Сталінський режим не дуже довіряв старим фахівцям, що керувалися здоровим глуздом і не могли беззастережно підтримати економічно необґрунтовані, авантюрні проекти. Зробивши їх за допомогою сфабрикованих ДПУ процесів заляканими виконавцями волі верхів, партійно-державне керівництво взяло курс на підготовку спеціалістів із робітничо-селянського середовища. Тенденція різкої зміни співвідношення між старими і новими

фахівцями в бік останніх була характерною і для КТІХП з середини 1930-х рр. Саме тоді в інституті провідною стала опора на підготовку власних науково-педагогічних працівників. У 1935 р. КТІХП отримав право присуджувати наукові ступені доктора та кандидата технічних наук.

Протягом 1930-х років у зовсім новому навчальному закладі, яким був КТІХП, склався, без перебільшення, унікальний колектив викладачів і науковців, який за рівнем не поступався найстарішим і найавторитетнішим вишам країни. Тут працювали вчені з світовими іменами: математик М.П. Кравчук, демограф і статистик М.В. Птуха, фізик Г.Г. Де-Метц, електротехнік О.К. Котельников, плеяда професорів фундаторів напрямків харчової науки та техніки О.О. Кіров, П.В. Головін, Й.І. Чорнобильський, І.Ф. Зелікман. А.А. Фукс., М.А. Кондак, М.А. Кічігін, А.А. Наумов, М.А. Гейштовт, М.І. Нахманович, близько п'ятидесяти кандидатів наук, доцентів. Переважна більшість вчених наприкінці 1930-х рр. були вихованцями КТІХП[1, с.12].

З історією університету 1930-х років тісно пов'язані імена двох видатних вчених-математиків М.П. Кравчука та В.І. Можара. Обох їх можна цілком справедливо вважати фундаторами кафедри вищої математики Київського інституту цукрової промисловості (КІЦП) з перших днів її заснування у 1930 році. Ці імена, нажаль, понад півстоліття не згадувалися в стінах університету, навіть більшість викладачів кафедри математики майже нічого не знали про цих обдарованих, мужніх і чесних людей.

Михайло Пилипович Кравчук(1892-1942 рр.) у 1930-1937 рр. працював у КТІХП, читаючи лекції студентам, надавав усіляку допомогу в створенні кафедри математики В.І. Можару - одному із найталановитіших своїх учнів. Спільно вони написали багато методичної літератури, у тому числі підручники та посібники. Сьогодні про життя та діяльність академіка М. Кравчука зібрано значний матеріал, опублікована слідча справа в сотні сторінок, яка дає можливість зрозуміти трагедію людини у контексті страшної епохи. Проведено декілька Міжнародних наукових конференцій присвячених пам'яті М. Кравчука, видані об'ємні наукові праці, у НТТУ КПІ відкрито аудиторію імені М. Кравчука, засновано стипендії його імені для кращих студентів, постав

пам'ятник, на постаменті якого викарбувані слова вченого: «Моя любов – Україна і математика»[2, с.266].

У контексті теми привертає увагу, насамперед, особа М. Кравчука – патріота України, інтелігента, вчителя та наставника молоді. Його наукова, педагогічна та громадська діяльність з 1918 р. пов'язана з Києвом. Він викладав математичні дисципліни у новостворених першій та другій українських гімназіях, Українському народному університеті, був членом Українського наукового товариства, фізико-математичного товариства при Київському університеті, співробітником створеної 1918 р. Української академії наук, з початку 20-х рр. – членом комісії математичної термінології при Інституті наукової мови УАН, викладав різні курси математики у вищих навчальних закладах Києва (університеті, електротехнічній школі, політехнічному, архітектурному, ветеринарно-зоотехнічному та сільськогосподарському інститутах). Лекції вченого відзначались великим багатством і глибиною змісту, чіткістю та ясністю, особливою витонченістю викладу, водночас великим умінням найскладніші математичні положення викласти просто й зрозуміло. На його лекціях ніколи не було вільного місця, слухати їх приходили також біологи, хіміки, філософи, філологи, співробітники кафедр.

У важкі часи економічної розрухи й суспільно-політичного хаосу на межі 1920-х років М. Кравчук з дружиною виїздить до села, працює викладачем і директором сільської школи. У с. Саварці на Богуславщині під дбайливою опікою талановитого педагога розпочався для простого сільського хлопця Архипа Люльки шлях до великих знань та відкриттів; минуть роки і Архип Михайлович Люлька (1908-1984 рр.) стане відомим українським вченим, генеральним конструктором авіаційних двигунів, творцем першого в світі двоконтурного турбореактивного двигуна. Багато років А. Люлька житиме й працюватиме у Москві, але як рідна мова завжди залишатиметься в шані у його родині, так і добре ім'я свого вчителя. У московському помешканні А. Люльки висіло два портрети: Тараса Шевченка і Михайла Кравчука.

І майбутньому будівничому космічних кораблів Сергію Корольову (1907-1966 рр.) саме М. Кравчук став у пригоді – допомігши тоді ще молодому

одеському робітникові, подолати бюрократичні перешкоди й вступити до Київського політехнічного інституту, в якому згодом Сергій Корольов слухав лекції М. Кравчука.

29 червня 1929 р. М. Кравчука було обрано дійсним членом Всеукраїнської Академії наук. У характеристиках, поданих колегами і друзями-академіками до обрання, підкреслювалось, що М. Кравчук є засновником української математичної школи і термінології. Хто знав, що невдовзі ці рядки будуть інкриміновані вченому як найстрашніший в СРСР злочин - націоналізм.

М. Кравчука запросили до безпосередньої роботи у ВУАН, де він очолив комісію математичної статистики, обіймав посаду Вченого секретаря Президії академії, завідував відділом математичної статистики Інституту математики ВУАН. Одночасно він був членом управи Київського інституту народної освіти, деканом факультету професійної освіти, активним громадським діячем – членом секції наукових працівників міської Ради, організатором першої в Україні математичної олімпіади школярів (1935 р.)[3].

Не лише змістовними але й цікавими були зустрічі вченого зі студентами. Часто вони проходили у формі бесіди. У 20-ті роки не раз у студентському клубі за столом можна було побачити славетне тріо – академік-сходознавець Агатангел Кримський, поет і літературознавець Микола Зеров та математик Михайло Кравчук. Зала клубу була завжди переповнена та схвильована. І це не дивно, адже молодь спілкувалась зі справжньою інтелектуальною елітою, людьми блискучої ерудиції, знавцями іноземних мов і, головне, людьми просякнутими духом українства.

Але часи змінювались. У 1929 р. М. Кравчукові, щойно обраному академікові, пропонують роль «громадського обвинувача» на процесі СВУ, що почався, символічно, 9 березня 1930 р. у Харкові. Пославшись на хворобу, він відмовився від цієї ганебної ролі, що буде пізніше неодноразово згадуватись під час слідства та суду над вченим.

Для М. Кравчука тяжкі часи випробувань настали у 1937 році. З'явилися погромні статті проти нього в республіканській пресі, влаштовувались ганебні судилища у стінах Інституту математики, університету, Політехнічного

інституту, напевне, і в стінах КТІХП. Цей ритуал передбачав виступи співпрацівників, учнів, аспірантів і студентів зі словами належного «гнівного осуду». Небагатьом вистачило громадянської мужності не ганьбити свого вчителя, а стати на його захист.

21 лютого 1938 р. М. Кравчука заарештували. Інкримінували йому стандартний набір контрреволюційних стереотипів: націоналіст, шпигун. 23 вересня 1938 р. М. Кравчука засудили на 20 років тюремного ув'язнення. Найприкріше читати ті протоколи судової справи, де заслужені вчені, колишні колеги, що залишались на волі, підіграючи слідству, доводили, навіть з математичними формулами, що М. Кравчук зовсім не видатний математик, а результати його досліджень мають вторинний характер. Знаючи ту епоху, не варто називати імена. Натомість слід навести уривок лише одного листа до слідчих органів (мовою оригіналу): «М.Ф. Кравчук - один из крупнейших математиков СССР, автор многочисленных работ, человек колоссальной работоспособности, проводивший огромную работу в деле научной и методической подготовки кадров молодых ученых и учителей и принимавший активное участие в общественной жизни. Я убежден, что осуждение Кравчука является судебной ошибкой, основанной на клеветнических заявлениях лиц завидовавших Кравчуку и стремящихся устранить человека, в котором они видели конкурента. Профессор А. Смогоржевский 10.02.1940»[4].

Олександр Степанович Смогоржевський (1896–1969 рр.) працював у Київському політехнічному інституті з жовтня 1930 р. до кінця життя. На посаду асистента кафедри вищої математики хіміко-технологічного інституту (одного з базових інститутів при створенні КТІХП) його запросив тодішній завідувач М. Кравчук. У 1938 р. на самому початку своєї блискучої, в наступному, кар'єри, молодий вчений у жодному разі не зрадив свого вчителя, відмовлявся брати участь у будь яких акціях осуду. Така позиція вимагала, на той час, надзвичайної мужності та навіть з острахом і подивом сприймалась оточенням.

9 березня 1942 р. М. Кравчука не стало, політична реабілітація відбулась у 1956 р. але формально, ім'я М. Кравчука й далі замовчувалось довгі роки. Лише

перед 75-річчям від дня його народження почали з'являтися публікації про нього. 20 березня 1992 р. Загальними зборами АН України вчений був поновлений у складі дійсних членів Академії наук України[2, с.267].

Учень М. Кравчука - Володимир Іванович Можар народився 6.07.1901 р. у с. Березівка Коростишівського району на Житомирщині у селянській заможній українській родині. Тут він закінчив сільську церковно-приходську школу, а середню освіту здобув у м. Житомирі, де отримав глибокі та фундаментальні знання з усіх предметів, а особливо добре вивчав іноземні мови. У 1925 р. по закінченні Житомирського педагогічного інституту отримав спеціальну математичну підготовку в Київському інституті народної освіти. У період 1927-1930 рр. В. Можар проходив аспірантський стаж на науково-дослідній кафедрі математики ВУАН під керівництвом М. Кравчука та М. Крилова. Маючи високу професійну математичну підготовку та досвід педагогічної роботи він став організатором кафедри математики КІЦП. Паралельно з методичною роботою та фундаментальними дослідженнями завдань математичної фізики кафедра плідно співпрацювала із спеціалістами в галузі харчових технологій, про що свідчить праця В. Можара та О. Куриленка «До питання про швидкість кристалізації цукрози при випаровуванні за сталої температури» (Збірник наукових праць КХТІХП, Київ – 1935 р.). На кафедрі була розроблена чітка концепція і детальна програма науково-дослідної роботи зі студентами, яка ефективно втілювалася в повсякденну педагогічну практику. У викладацькій практиці та виховній роботі В.І. Можар застерігав від примітивування науки, емпіризму, догматичності що на його переконання знижують науково-педагогічний авторитет вищої школи, зводять її на рівень середньої школи. Він звертав увагу молодих дослідників на потребу вивчення іноземних мов уже в наукових студентських гуртках, рекомендував читати закордонні журнали та підручники, готуватися до подальшої наукової діяльності в аспірантурі.

У 1934-1935 рр. колектив кафедри підготував курс вищої математики для технологічних інститутів у двох томах, прийнятий до друку у видавництві ВУАН. Але тоді в Україні почалася активна та жорстока битва імперської машини з «українським націоналізмом» і вихід у світ цього курсу було

припинено. Така ж доля, на жаль, чекала другу та третю частини посібника М. Кравчука та співавторів. Критика написаних «націоналістичних» посібників із різних сторін була смертельно нищівною.

З надзвичайно великою теплотою, вдячністю та щирістю згадував В.І. Можара проф. О.А. Герасименко, якому той, у певний час, читав лекції з математики «чистою, добірною українською мовою». Усі відзначають, що вчений був неперевершеним лектором і талановитим педагогом, чуйним, добрим до людей, користувався великою повагою та шаною серед колег і студентів за свою чесність, відданість справі. Всебічно обдарований і високоосвічений в різних галузях науки та культури, проф. В.І. Можар, без сумніву, належав до інтелектуальної творчої еліти українського народу. За свідченнями рідних, він вільно володів декількома іноземними мовами і на міжнародних конференціях в Англії, Німеччині, Франції доповідав і спілкувався з колегами мовою господарів.

Результативна наукова, методична та педагогічна діяльність В.І. Можара не залишилась без уваги і йому (у 34 роки) за сукупністю наукових праць (без захисту дисертації) 17.11.1935 р. було присуджено науковий ступінь кандидата фізико-математичних наук і присвоєно вчене звання професора по кафедрі математики. В.І. Можар продовжував плідно працювати над докторською дисертацією і, за свідченням рідних, наприкінці квітня 1937 р. поїхав до Москви, щоб доповісти кінцеві результати докторської роботи на науковому семінарі Інституту математики. Але саме у цей час розпочалася нова хвиля репресій і боротьби тоталітарної системи з так званим «буржуазним націоналізмом». Не оминула вона й математиків.

27 квітня 1937 р. у Москві органи НКВС заарештували В.І. Можара, як «активного учасника української націонал-фашистської терористичної організації». Під конвоєм науковця доправили до Києва, де було проведено обшук у його квартирі. Окрім «націоналістичної» математичної літератури, під час обшуку були знайдені також книги М. Хвильового, В. Винниченка, «Листи на Наддніпрянську Україну» М. Драгоманова тощо. У слідчій справі академіка М. Кравчука неодноразово згадується ім'я В. Можара, як «затятого

націоналіста», «людини явно антирадянської». На допитах, які тривали понад 5 місяців, слідство звинувачувало В. Можару в націонал-фашизмі, приналежності до терористичної організації, зв'язках з М. Кравчуком, на якого пропонували написати донос, закидали навіть нібито хиби в методиці викладання та виховання молоді.

Протокол допиту від 19.06.1937 р. дає розуміння суті справи та поведінки підсудного, де (мовою оригіналу): «ВОПРОС: Обвиняемый Можар. вы обвиняетесь в принадлежности к национал-фашистской подпольной организации. Признаете себя виновным?»

ОТВЕТ: Категорически это отрицаю.

ВОПРОС: Каковы ваши политические убеждения?

ОТВЕТ: Я разделяю программу коммунистической партии.

ВОПРОС: Вы даете ложные показания, так как следствие располагает проверенными уликовыми данными, говорящими о том, что ваши политические взгляды были враждебны компартии и соввласти. Следствие предлагает вам давать правдивые показания.

ОТВЕТ: Системы враждебных взглядов у меня не было, но иногда возникали сомнения и неудовлетворение, по которым я делал критические замечания в части отдельных вопросов политики партии в их практическом осуществлении.

ВОПРОС: В чем конкретно это выражалось?

ОТВЕТ: Я считал, что в пищевом институте им. Микояна, где я работал, украинизация проводится недостаточно. Темпы коллективизации мне казались преувеличенными. В других вопросах у меня несогласий не было.

ВОПРОС: Вы вновь не откровенны со следствием. Я в последний раз настаиваю на даче откровенных показаний о своих политических убеждениях и принадлежности к враждебным соввласти и компартии политическим течениям.

ОТВЕТ: О своих политических убеждениях я больше ничего показать не могу, к враждебным соввласти и компартии политическим течениям я не принадлежал.

ВОПРОС: Вы были организатором «Просвиты»?

ОТВЕТ: В 1917-18 гг. я был организатором «Просвиты» в средних школах в Житомире.

ВОПРОС: Вы входили в партию боротьбистов?

ОТВЕТ: Да, я являлся с осени 1919 г. членом партии боротьбистов в городе Житомире и в начале 1920 года перешел в КП(б)У.

ВОПРОС: Ваш ответ не соответствует действительности, так как в 1921 году вы были исключены из партии как двурушник, вошедший в партию с враждебной целью.

ОТВЕТ: Я действительно был исключен из партии большевиков, но не как двурушник. Меня исключили из партии со следующей формулировкой: «исключить как интеллигента, не вполне усвоившего оргпринципы партии».

ВОПРОС: Вы являетесь учеником известного националиста Кравчука?

ОТВЕТ: Учеником Кравчука я был, но своих националистических взглядов он мне не высказывал.

ВОПРОС: Учась в институте народного образования в Киеве и Житомире, с кем из националистов вы были связаны?

ОТВЕТ: С националистами я связи не имел.

ВОПРОС: Вообще никогда не имели?

ОТВЕТ: С националистами связан я не был. Хотя среди моих знакомых были лица, не вполне удовлетворенные осуществлением национальной политики партии на Украине»[5, с.45-48].

Мужня поведінка на слідстві та під час суду не залишили В.І. Можару шансів на життя, яке обірвалось на тридцять сьомому році. Нинішній завідувач кафедри математики НУХТ професор М.А. Мартиненко, якому вдалось розшукати в архівах СБУ справу В. Можара, вважає що навіть з погляду сьогоднішнього дня важко знайти в історії кафедри семирічний період, який був би більш плідний в галузі науково-методичних досліджень, ніж 1930-1936 рр., коли керівником кафедри був В.І. Можар.

У 1930-х рр. провідною в інституті була кафедра цукристих речовин, якою керував І.А. Кухаренко – доктор технічних наук, професор, засновник

українського науково-дослідного інституту цукрової промисловості, перший декан факультету цукрового виробництва КТІХП. Саме на цій кафедрі професором П.В. Головіним був підготовлений перший підручник з технології цукрового виробництва для вищих навчальних закладів, а професор І.А. Кухаренко разом з доцентами І.М. Литваком і К.Д. Журою створювали програми та навчально-методичні посібники з технології цукробурякового, рафінадного та крохмале-патокового виробництва і методичні вказівки з організації та керівництва виробничою практикою студентів. Доля Івана Антоновича Кухаренка (1880-1938 рр.) також склалась трагічно. Усе життя цього видатного вченого було пов'язане з промисловістю і наукою цукроваріння. Трудовий шлях розпочав робітником на Ходорівському цукровому заводі, середню освіту здобув у Смілянських технічних класах. Працюючи на різних цукрових підприємствах підвищував кваліфікацію, став інженером-технологом екстерном склавши іспити в Петроградському технологічному інституті у 1918 р. У буремні роки революції та повоєнні 1920-ті Іван Антонович вдосконалював досвід на адміністративних, господарських і наукових посадах. Він став одним із найавторитетніших цукроварів країни. Його праця «Супутник варника цукру» (1928 р.) стала настільною для виробників і науковців СРСР та України, мала багато перевидань, зокрема за кордоном. Науковець став фундатором Українського НДІ цукрової промисловості (УНДЦП), прагнув перетворити його у головний осередок цукрової науки СРСР. Ним була створена наукова школа українських цукроварів, підготовлені десятки учнів, які брали активну участь у міжнародних наукових конференціях, поширювали видання журналу «Наукові записки», який мав міжнародний авторитет. Втім, керівні органи СРСР вимагали, щоб науковий центр цукрової промисловості знаходився тільки в Москві, а УНДЦП був його філією. Врешті у 1927 р. так і сталося, а вже у 1932 р. УНДЦП був поділений на дві частини, одна з яких підпорядковувалась центру. В умовах загострення боротьби з так званим «буржуазним націоналізмом» змагатись з центром стало зовсім неможливо.

Професор І.А. Кухаренко перейшов на роботу до Київського технологічного інституту цукрової промисловості на вакантну посаду завідувача кафедри технології цукристих речовин, одночасно він став деканом технологічного факультету. Разом із І.А. Кухаренком на викладацьку роботу перейшли й співробітники УНДЦП, його учні та колеги по науковій роботі: І.Б. Мінц, І.Ф. Зелікман, М.І. Нахманович, Г.С. Бенін, Б.Є. Красильщиков. Уже тоді вони були провідними науковцями і спеціалістами цукрової промисловості.

1936 р., у зв'язку з п'ятиріччям інституту, професор І.А. Кухаренко був нагороджений орденом «Знак Пошани». Проте через рік 3 жовтня 1937 р. його, як і багатьох інших представників української інтелігенції, було заарештовано й звинувачено у націоналізмі та диверсійній діяльності на користь іноземних держав. І.А. Кухаренко не визнав інкримінованої йому провини, однак був засуджений військовим судом до розстрілу, і 26 лютого 1938 р. його життя обірвалося. Аж у 1960 р. справу професора І.А. Кухаренка було переглянуто і він був посмертно реабілітований[6].

Характерною для сталінської епохи стала доля директора КТХП Ф.К. Стефанського (1933-1937 рр.). Учасник громадянської війни, нагороджений орденом Червоного прапора, він відіграв важливу роль у розбудові інституту, яка тривала до 1936 р. У 1937 р. його направили на роботу в Облхарчопром, а в січні 1938 р. заарештували нібито за участь в антирадянській троцькістській терористичній організації та шпигунській діяльності на користь Польщі. Слідча справа Ф. Стефанського, знайдена в архівах СБУ, вражає абсурдністю та безпідставністю звинувачень, серед яких підготовка замахів на керівників партії і уряду СРСР, руйнування фінансового господарства інституту, який він очолював, «засмічення» інституту ворожими елементами. У вересні цього ж року Фадея Клементійовича розстріляли. Загубились і сліди його родини – дружини та дочки, якій на час арешту батька виповнилось чотирнадцять років. Реабілітували відомого науковця лише 19 лютого 1992 р.

Серед жертв сталінських репресій був і професор Олександр Георгійович Архипович (1878-1938 рр.) – відомий вчений у галузі фізико-хімічних та

колоїдно-хімічних процесів цукрового виробництва, доктор хімічних наук. Саме йому належать перші роботи щодо застосування електрохімічних процесів для очищення соку у виробництві цукру. Науковець був засновником кафедри фізичної та колоїдної хімії, очолював її протягом 1930–1934 рр., працював також у центральному науково-дослідному інституті цукрової промисловості. Професор О. Архипович закінчив фізико-математичний факультет київського університету св. Володимира (1908 р.), був автором 83 наукових праць, двох підручників, кількох монографій. У 1938 р. його заарештували в Астрахані, звинуватили в контрреволюційній діяльності. Він помер в тюремній лікарні до суду. Син Олександра Георгійовича – Михайло Олександрович Архипович, учасник Другої світової війни, кавалер багатьох бойових орденів і медалей, у повоєнний час став відомим вченим і викладачем, професором КТІХП, деканом факультету ТЦР[1, с.119-120].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що незважаючи на досить бурхливі темпи розвитку економіки, значні цифрові показники зростання вищих навчальних закладів та їх контингентів, внаслідок масових репресій 1930-х рр. по інтелігенції, освітянам та науковцям було завдано нищівного удару. Жертвами тоталітарної системи у 30-ті роки стали тисячі науковців, викладачів, учителів. І без сумніву, що підтверджується багатьма документами та спогадами свідків, репресіям піддавалась насамперед українська інтелігенція, люди, що виявляли хоча б найменший спротив тоталітарному великодержавному комуно-шовінізму.

Внаслідок репресій була порушена інтелектуальна й моральна спадковість нової та старої інтелігенції. Властиві освітянам і науковцям ще з дореволюційних часів демократизм, критичний дух, творче начало, гуманізм, жертвовність та милосердя, благородство в нових умовах не мали підґрунтя для розвитку. Адміністративно-командна система при підготовці кадрів орієнтувалась не стільки на творчу особистість, скільки на слухняного виконавця, що не виявляє сумніву в мудрості вождів, та справедливості комуністичної теорії та практики. У таких обставинах, нажаль, не поодинокими були приклади безпринципності, лжесвідчень, наклепницьких заяв на колег

тощо. Ті хто прагнув зберегти свої політичні переконання та моральні принципи, викликали підозру, часто ставали жертвами репресій, втрачали волю й життя. Знаючи сьогодні про непрості випробовування, що випали на долю викладачів НУХТ, які в роки жорстокого сталінського терору зуміли зберегти людську та національну гідність, професійну порядність, ми мусимо схилити голови перед їх подвигом, назавжди закарбувати ці імена в пам'яті нащадків та історії університету.

Список використаної літератури

1. Український державний університет харчових технологій.1930-2000. Історичний нарис. – К. УДУХТ, 2000. – 150 с.
2. Київський національний університет імені Тараса Шевченка : Незабутні постаті / [Авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк ; Ред. кол.: В.В. Скопенко, О.В. Третяк, Л.В. Губерський, О.К. Закусило, В.І. Андрейцев, В.Ф. Колесник, В.В. Різун та ін.]. - Київ : Світ Успіху, 2005. - С. 266-267.
3. Вірченко Н. Титан математики. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Virchenko_2.htm
4. Смогоржевський О.С. До 115-річчя від дня народження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kpi.ua/smogorzhevsky-qQopVI7M.dpuf>.
5. Голгофа академіка Кравчука. Збір. документів. – Луцьк, 2011. - Упор. М. Кратко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mathsociety/kiev.ua/Kravchuk.pdf> - 306 с.
6. Архів Національного університету харчових технологій.

References

1. Ukrainskyi derzhavnyi universytet kharchovykh tekhnolohii. 1930-2000. Istorychnyi narys. – K. UDUKht, 2000. – 150 s.
2. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka : Nezabutni postati / [Avt.-upor. O. Matviichuk, N. Struk ; Red. kol.: V.V. Skopenko, O.V. Tretiak, L.V. Huberskyi, O.K. Zakusylo, V.I. Andreitsev, V.F. Kolesnyk, V.V. Rizun ta in.]. - Kyiv : Svit Uspikhu, 2005. - S. 266-267.
3. Virchenko N. Titan mathematics [electronic resource.]. - Access: http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Virchenko_2.htm/ [in Ukr.]
4. Smohorzhevskyu O.S. 115 anniversary of the birth [electronic resource.] .- Access: <http://kpi.ua/smogorzhevsky-qQopVI7M.dpuf>. [in Ukr.]
5. Calvary Academician Kravchuk Coll. documents Lutsk-2011. The emphasis. Briefly AM. [Electronic resource]. - Mode Access.-[Www.mathsociety.kiev.ua / Kravchuk.pdf](http://www.mathsociety.kiev.ua/Kravchuk.pdf)- 306 p. [in Ukr.]
6. ArhIv NatsIonalnogo unIversitetu harchovih tehnologIy.